

Степан ЗАБРОВАРНИЙ (Перемишль)

СТОЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ПЕРЕМИШЛІ

Традиційні Шевченківські святкові концерти, організовані кожного року на батьківщині поета, як і в українських середовищах по цілому світу, були започатковані в Перемишлі. Саме в цьому надсянському місті, в залі будинку “Під Провидінням” що був власністю Греко-Католицької Капітули, 10 березня 1865 р. відбувся перший такий концерт. Організатором заходу був відомий музикознавець і громадський діяч Анатолій Вахнянин за участю молоді української громади. Перемишльський концерт відзначився ще й тим, що на ньому вперше прозвучала мелодія національного гімну “Ще не вмерла Україна”, як окремого твору. Правда, тільки тому, що слова пісні вважали за поетичний твір Шевченка, а щойно пізніше виявилось, що автором слів був Павло Чубинський. Рецензія з цього концерту була поміщена в часописі “Мета” (1865, ч. 4 і 5).

Від того дня минуло багато років, українське культурне життя в південно-західній Галичині поступово розвивалося, досягаючи напередодні Першої світової війни оптимального рівня. Визначне місце в цьому розвитку займав Перемишль, де діяли перші провісники національного відродження: Могильницький, Левицький, Лозинський, Снігурський. Місто над Сяном стає другим після Львова культурним осередком у Галичині, як резиденція греко-католицького єпископа, а від 1895 р. другою у провінції української гімназії. Численні українські товариства і установи збагачують культурно-мистецьке і політичне життя міста, в якому пам’ять про великого українського поета весь час була живою.

Святкування роковин народження і смерті поета ввійшло у звичай, стало традицією і набувало щораз більших розмірів і багатства програм, зокрема після розвитку шкільництва на рідній мові та створення музичних інститутів і культурних товариств. Піковим цього розвитку став 1914 рік, саме напередодні вибуху Першої світової війни, але про війну ще тоді не було мови. Наближався місяць березень ювілейного року – 100-ліття від дня народження Тараса Шевченка, і увесь культурний Перемишль з околицями готувався до цього. В ювілейних заходах брали участь усі українські школи, Греко-Католицька Церква та інші установи, всі культурні товариства та широкі кола населення міста і околиць.

Програма святкувань була досить обширна і тому її розділили на кілька заходів, організованих у кількатижневих відступах. Першими влаштували концерти українські школи: Державна чоловіча гімназія в Народному Домі (7.03) та Український Інститут для дівчат (у власній залі 8.03). Через два тижні (24.03) відбувся головний концерт у Народному Домі з участю “Перемиського Бояна”. Останнім

заходом був зліт Січей та Соколів (24.05), завершений концертом також у Народному Домі.

1. Концерти шкіль

У суботу, 7 березня 1914 р., у великому залі Народного Дому відбувся урочистий концерт у виконанні української гімназійної молоді. В концерті взяли участь: гімназійна оркестра, три хори – чоловічий, мішаний і дитячий; солісти – скрипаль, піяніст та декламатори. Відомий музичний критик Домет¹ у своїй рецензії, поміщеній у “Перемиському Вістнику”, відзначив, як найкращу новинку, уривок з композиції М. Лисенка до “Івана Підкови”, складно із запалом виконану чоловічим хором. До панівного в залі духового піднесення достроївся дитячий хор дискретним і милим виконанням пісні “Сонце заходить...” на мелодію О. Роздольського в аранжуванні о. Теоктиста Пасічинського. Немало насолоди принесли публіці й інші пісні у виконанні гімназійних хорів, а відспівана на завершення композиція Дениса Січинського “Дніпро реве” викликала справжню бурю оплесків. Як видно з цих оцінок, автор не старався описувати цілого концерту, а зупинився на тому, що в його чутливій і вразливій душі викликало відчуття музичної краси.

Про інструментальні номери у виконанні солістів і духової оркестри рецензент відзначив, що проявили багато труду в підготові виконуваних творів і вельми сприяли зміцненню піднесеного настрою в залі, та все ж не досягли ще високого мистецького рівня. Цю частину рецензії автор завершив словами: “*Si desunt vires, tamen laudanda voluntas* – хоч сил не достає, то гідна похвали воля у теперішніх гімназистів зірвати вже раз з всякими мандолінами, тамбуріцями і т. п. дивацтвами, які нашому вуху так мало відповідають – і охота взятися до дутих і смичкових інструментів, та склавши добре вишколений оркестровий гурт, звеселяти українськими піснями рідну громаду перемиську і вести певно, із запалом, студентську веселу дружину на всякі товариські гри і забави за місто, у гарну природу, в чудовий божий ліс, – як то було кілька літ у зад.

Словна частина концерту – це збагачене поетичним настроєм вступне слово, гарно виголошені рядки безсмертної поезії Шевченка і на завершення глибоко продумані слова проф. Ореста Авдіковича збуджували в думках і вселяли в серцях високі ідеї поетових творів”².

За словами рецензента, втішило й те, що на концерті зібралася вся перемишльська українська публіка зі своїм достойним архиереєм єпископом кир Костянтином Чеховичем, а також багато запрошених чужих гостей, щоб віддати честь великому Генієві. Особливе значення цей концерт мав для молоді, і цій на сцені і тій у залі, бо це вона мала продовжувати ідеї своїх батьків і переказувати їх наступним поколінням³.

Наступного дня, в неділю 8 березня, 100-літній ювілей Тараса Шевченка відзначали концертом учениці українського ліцею в залі Українського Інституту для

¹ Справжнє ім’я та прізвище о. Володимир Садовський (18.08.1865 с. Довжанка – 10.12.1941 м. Львів), тоді військовий капелан у Перемишлі.

² Домет. Про святочні вечірні і концерти з нагоди сотих роковин уродин Шевченка // Перемиський Вістник. – 1914. – № 9. – 17 квіт.

³ Там само.

дівчат, і тут, серед не так уже численних гостей, як попереднього дня, присутній був покровитель інституту єпископ кир Костянтин Чехович. На програму концерту, а радше вечорниць, як цей концерт назвав рецензент, входили м. ін. два твори на слова Шевченка у виконанні жіночого хору – це “Чого мені тяжко...” (музика Ол. Волошина) і “Дума з невольника” (музика С. Воробкевича). Схвалюючи поправно і чисто виконані хористками твори, рецензент критично оцінив переробку композицій на жіночі голоси. Натомість дуже сподобалися заспівана дитячим хором “Пряля” М. Лисенка та “Українська баркароля” С. Людкевича у виконанні нонету учениць, при взірцевому фортепіанному супроводі, які викликали бурю заслужених оплесків. Поправно і з експресією виконана була соло однією з учениць пісня “Мені однаково...” (муз. М. Лисенка).

Гарно репрезентувала себе на концерті заснована при ліцеї Українського Інституту для дівчат школа фортепіану. У виконанні учениць прозвучали спочатку два твори: 1) Мазурка d-moll П. Чайковського та 2) “Прялка” Р. Вагнера в аранжуванні Ф. Ліста. У третьому номері програми присутні почули Рондо оп. 73 Ф. Шопена у виконанні дуету: самої директорки музичної школи пані Ольги Окуневської⁴ та її талановитої учениці Володимири Божейко. За словами рецензента п. Домета ця точка програми була виконана так взірцево, що могла б нею повеличатися навіть консерваторія.

До гарно виконаної художньої частини програми достроїлася змістовна доповідь і декламація віршів поета. На закінчення урочистого вечора директор ліцею Олекса Ярема щиро подякував виконавцям програми, а учениць закріпив до безустанної праці для самоудосконалення і служіння народові, за взірцем і заповітом безсмертного Кобзаря⁵.

2. Концерт “Перемиського Бояна”

У вівторок (24.03.1914 р.) ранок привітав перемишльських українців радісним настроєм, до чого спричинилася гарна сонячна погода і вистроєні до великого свята доми і вулиці. Цього дня всі готувалися до великого свята – відзначення 100-літнього ювілею великого Кобзаря – поета Тараса Шевченка. Будинки українських товариств і установ були прикрашені національними прапорами, а вікна крамниць і приватних мешкань – декоративними наліпками. З балконів Народного Дому і сусідніх будівель звисали багатоколірні килими.

Увечері того дня у великому залі Народного Дому відбувся урочистий концерт, організований “Перемиським Бояном”, при співучасті інших українських товариств. Серед присутніх у залі зібралася майже вся українська інтелігенція міста,

⁴ Про цю чудову галицьку піаністку, рідну сестру відомого політика і правника Теофіла та керівника медичної служби військово-морських сил Австро-Угорщини адмірала Ярослава Окуневських див.: Визначні постаті України: Андрій Чайковський та Теофіл Окуневський: Збірник наукових праць, присвячених 150-річчю від дня народження Андрія Чайковського (2007) та Теофіла Окуневського (2008) / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Академія сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного; Наукова фундація Андрія Чайковського. – Львів: Афіша, 2010. – 309 с.

⁵ *Домет.* Про святочні вечорниці і концерти з нагоди сотих роковин уродин Шевченка // Перемиський Вістник. – 1914. – № 9. – 17 квіт.

дещо робітників і селян з поблизьких сіл, а також поляки і євреї. Серед присутніх – ексцеленція єпископ Костянтин Чехович в товаристві каноніків Греко-Католицької капітули. Зал, хоч скромно, але з художнім смаком гарно удекорований, а вся публіка у святочних одягах.

Концерт почався Лисенковим “Козачком” у виконанні оркестри 10-го полку піхоти, під диригентурою капельмайстра Червенки. Після цього зі вступним словом виступив професор Львівського університету д-р Олександр Колесса. У своїй знаменитій, витриманій у науковому тоні доповіді, вчений коротко змалював історію розвитку української літератури від Котляревського до Шевченка, особливо наголошуючи на цьому тлі місце і роль великого поета у відродженні цієї літератури в ясно визначеному національному напрямку. На хвилі суспільних рухів, започаткованих Французькою революцією 1789 року, відбувалося відродження літератур різних народів Європи. Появлялися генії-поети, що своїми творами зверталися до широких мас і там в народних низах черпали теми до своїх поезій та проголошували нові ідеї суспільної рівності і національного відродження. Такий геній вийшов і з українського народу, та тим більший, що вийшовши сам із простолюддя, знав найкраще його життя, потреби і прагнення. Всю свою творчу силу присвятив цьому народові, щоб своїм геніальним віщим словом видобути його з тьми і з етнографічної маси перетворити в новітню політичну націю.

Шевченко був справжнім речником і оборонцем гноблених мас і ставав в обороні покривджених не тільки своєї нації, але й інших народів. Тут доповідач зосередився особливо на поемі “Кавказ”, в якій поет стає на боці поневолеваних Москвою грузинів, яким ця імперія зла хоче забрати їхні “сині гори останнії... Бо вже взяли і поле і море”. Поет обвинувачує царів, лютих катів і їх прислужників, гончих хортів за ріки крові, за матірні гарячі сльози..., та водночас закликає кавказців до боротьби: “*Борітеся – поборете, Вам Бог помагає!*”. Зовсім іншу позицію заступив великий російський поет Олександр Пушкін щодо тих же кавказців, пишучи такі слова: “*Смирись Кавказ! ідѣт Ермолов!*” – російський генерал для “усмирення” кавказців. І це співчуття до інших поневолених народів – прикметне для Шевченка як поета.

Продовжуючи, доповідач змалював події в Україні після смерти поета – довгі роки, переслідувань царатом української думки і слова, згадав про заборону відзначування саме столітнього ювілею від дня народження Шевченка в Росії, що, на його думку, вийшло, мабуть, на користь українському визвольному рухові. Доказом цього, що ніякі заборони, ні переслідування не зламали народу, а, навпаки, він і надалі прямує постійно вперед шляхом, який вказав Шевченко, до повної національної незалежності, до створення самостійної держави України.

Доповідь львівського професора концертна публіка вислухала з великою увагою і після останніх слів нагородила доповідача гучними оплесками⁶.

Після доповіді проф. О. Колесси розпочався концерт, який коротко знову зрецензував відомий музичний критик Домет (Володимир Садовський). Музичну частину концерту здомінували хори “Перемиського Бояна” за співучасті пані Турянської та В. Устияновича. За словами критика, чоловічий хор вибився на почесне місце виконанням двох творів на слова Шевченка – це: “Хор новобранців” з

⁶ Шевченкове свято в Перемишлі // Перемиський Вістник. – 1914. – Ч. 7. – 27 березня.

музикою М. Лисенка і “Косар” з музикою С. Людкевича. “Рідко подибується – писав Домет – слухати так гарних, звучних і так добре зіспіваних та слухняних голосів в мужеськім хорі, а що й виконання чудових, доцільних композицій виходило взірцево, то вже заслуга диригента”⁷.

Менший числом мішаний хор подав драматичну картину на слова Шевченка “Титар” з музикою Б. Вахнянина та виконав Шевченків “Заповіт” з музикою М. Вербицького. Тут найбільше уваги рецензент присвятив першій частині програми. Високо оцінюючи за добре, старанне і складне виконання, а також свіжість голосів та видержливість хористів, звернув увагу на тривалість і надмірну форсованість композиції, як на такий невеликий хор. На його думку “саме в тім нерівномірнім стосунку сил хору і об’ємистости композиції, хоч щоправда поділений на багато частин, отже, і даючій місця віддиху хору, лежить може причина, що широко закронена композиція не робила бажаного ефекту, мимо багато вложеної совісної праці зі сторони членів хору і великої старанности у виведенню через самого композитора”.

У сольному виступі піяністки п. Турянської присутні почули чисто виконану “II Рапсодію” М. Лисенка, хоч бракувало цієї бравурности, яку подала в 7-ій рапсодії Ф. Ліста виконаній на домагання слухачів. Подібно на поновне домагання залу піяністка в такому ж стилі виконала баркаролу Лешетицького. До збагачення програми концерту великою мірою спричинилося ефектовне прочитання В. Устиновичем поеми “Кавказ”⁸.

Концерт завершився о годині 22.30 відспіванням цілим залом гімну “Ще вмерла Україна”. Більша частина публіки опісля перейшла до ресторану Губера, де відбувся т. зв. комерс.

Крім описаних двох шевченківських концертів шкільної молоді та третього – перемишльської громади – в місті над Сяном відбувся ще один концерт, який організували українські робітники, згуртовані в товаристві “Воля” за участі “Перемиського Бояна”. На жаль, той останній концерт відбувся при відносно малій чисельності публіки.

Завершуючи свої оцінки з Шевченківських концертів у Перемишлі, автор писав: “Загальне враження з тих народних свят в честь нашого віщого генія, нашого безсмертного батька Тараса, устроюваних в соті роковини Його уродин так шкільною молоддю, як і українською Громадою міста Перемишля і українськими робітниками, вийшло дуже поважне і дуже святочне. На них було видно не звичайний, стереотипний настрій, який офіційно переживається рік річно – по вказаному шаблону – з нагоди Шевченківських вечерниць і концертів, але якийсь великий, святочний і могутній підйом духа; відчувалося хвилю, в якій чиниться щось незвичайного; переживалося моменти, в яких народ, бездольний сирота замучений ворогами, заголючений своїми таки дорадниками, окрадений старшими таки братами, а опущений від своїх Юдів “ради лукавства лукавого” – будиться до нового питомого життя, пробує своїх сил, рахує своїх ратаїв, що в ім’я ідей безсмертного

⁷ Домет. Про святочні вечерниці і концерти з нагоди сотих роковин уродин Шевченка (кінець) // Перемиський Вістник. – 1914. – Ч. 10. – 1 травня.

⁸ Там само.

Тараса, мають іти пахати рідну землю та засівати в нею живе слово, щоб виросла своя правда та щоби в своїй хаті стала вже невдовзі своя сила і своя воля”⁹.

3. Повітовий здвиг Січей і Соколів

У неділю 24 травня 1914 р. ювілей Тараса Шевченка святкував увесь Перемишльський повіт. Гарна сонячна погода сприяла тому, що до Перемишля прибули незчисленні маси народу з ближчих і дальших сіл. Місто, як і два місяці тому, прибрало святочний вигляд. На будинках українських товариств та приватних домах майоріли синьо-жовті прапори, балкони були прикрашені килимами, квітами і зеленню, на тлі яких видніли бюсти або портрети поета. Від самого ранку живий рух на вулицях, повно людей одягнутих святочно, відчутний був піднесений, радісний і бадьорий настрій.

Прибулі та місцеві одягнуті в гарні народні строї, вишивані сорочки, а між ними численні селянські одяги і святочні одяги інтелігентів, прикрашені синьо-жовтими відзнаками вказували, що того дня святкував кожний, хто почував себе українцем. На всіх лицах гордість і радість! Вулицями проходили щораз то нові січові або сокільські чети, прямуючи на Побережжя, де і призначив комітет обходу збірку Січей і Соколів. Тут вздовж вулиці, почавши від будинку “Віри” аж ген до Нової Дороги уставлялися чети Січей і Соколів курінями, в порядку, який визначили їм курінні отамани, одягнені у січові однострої.

Головний повітовий отаман з ад’ютантами та всі курінні отамани на конях. Також чотири Січі на конях з сіл: Бушковичі, Бушковички, Болестрашичі та Сілець. Точно о 10-й годині відбувся перегляд Січей і Соколів. Рапорт від головного впорядника походу приймає повітовий кошовий отаман д-р Володимир Загайкевич. У складі уформованих до походу Січей і Соколів нараховано 2.152 особи. Після об’їзду всіх чет кошовий отаман, ствердивши взірцевий порядок і готовість до походу, дав знак рушати. Відділи січовиків і соколів на чолі з оркестрою зі Самбора вирушають в похід вулицями міста в напрямку на вул. Баштову. Там вже зібралися школи і представники різних товариств.

У городі (сквері – С. 3.), напроти Гімназійного інституту, під пам’ятковим хрестом приготовано місце для Богослужіння – збудовано польовий вівтар, прикритий шатром. Поруч вишикувалася чета перемишльського Сокола в одностроях з прапором, представники українських товариств та установ. Об 11 год. почалася польова Служба Божа, яку відправив о. митрат Мирон Подолинський за участі інших священників. Після відправи отець М. Подолинський у своїй проповіді, нав’язуючи до Шевченківського ювілею, підкреслив значення і заслуги великого поета для українського народу, закликав любити свій народ і йти шляхом поетових вказівок.

Після цього відбулося посвячення прапора перемишльського Сокола та виступи представників управи товариства – делегата Сокола-Батька у Львові Омеляна Гузара і голови перемишльського Сокола, посла д-ра Володимира Загайкевича. З черги почесна чета Сокола склала присягу на прапор, а до держака прапо-

⁹ Дамет. Про святочні вечерниці і концерти з нагоди сотих роковин уродин Шевченка (кінець) // Перемишльський Вістник. – 1914. – Ч. 10. – 1 травня.

ра прибито пам'яткові цвяшки. Врешті засурмили сурми і голосні накази команди порадкувати ряди до походу.

Величавий похід вирушив вулицею Шашкевича, Добромильською до Площі на Брамі і далі вулицею Францишканською. Такого величного походу в Перемишлі ще не було, бо коли перші ряди були вже на Францишканській, то останні все ще стояли на вулиці Баштовій. При цьому автори опису підкреслювали взірцеву справність і дисципліну учасників походу. На чолі походу їхав на коні повітовий кошовий перемишльського Сокола, одягнутий у святковий сокільський однострій, з булавою в руці. Тут же за ним їхали два ад'ютанти і кінна чета Січі з Болестрашич, а далі вслід за ними ішли: січова духовна оркестра зі Старого Самбора та січові та сокільські товариства з різних місцевостей у визначеному порядку.

Йшли вони по черзі: Сокіл I Перемишль, Сокіл II Перемишль-Болоння (оби два в одностроях), Сокіл Радимно (в одностроях і шоломах), Сокіл Острів б. Радимна, Сокіл Стібно, Січ Стубінець, Сокіл Вишатичі, Січ Поздяч, Січ Сливниця, Січ Биків, Січ Библо, Січ Тисова, Січ Малковичі, Січ Рокшичі, Сокіл Торки, Січ Вапівці, Січ Перекопана, Січ Дрогоїв, Січ Сілець, Січ Гнатковичі, Січ Острів, Січ Даровичі, Січ Трійчиці, Січ Мальговичі та Германовичі, Січ Горохівці, Січ Коровники, Січ Луичі, Січ Рожубовичі, Січ Негрибка, Січ Вільшани, Січ Трушевичі, Січ Циків, Січ Бушковичі, Січ Бушковички, жіночі чети, Січ Болестрашичі, Січ Яксманічі, жіноці чети.

Всі ті товариства були поділені на курені по 5–6 чет, а на чолі кожного куреня їхав на коні начальник в січовому однострої.

За Січами і Соколами йшли перемишльські школи в такому порядку: народна школа ім. М. Шашкевича, учениці-українки виділової школи ім. Св. Ядвіги, гімназійна оркестра, дівочий ліцей Українського інституту для дівчат, учениці-українки вчительської семінарії, учні державної гімназії по черзі класами. За школами йшли різні українські товариства та різні соціальні верстви перемишлян – жіноцтво, інтелігенція, міщани, врешті делегати читалень “Просвіти” з цілого повіту. Похід замикали кінні чети Січей з Сільця, Бушкович і Бушковичок та Сокіл з Медики.

З вулиці Францишканської похід пройшов через Ринок на вулицю Костюшки, де перед Народним Домом відбулася перша дефіляда перед портретом Шевченка на балконі, з якого звисав гарний килим. Далі похід проходив вулицею Ягеллонською, Площею на Брамі, завернув на вулицю Міцкевича і дійшов до вибігу вулиці Конарського, де відбулася друга дефіляда. Тут чети Січей та Соколів, шкільна молодь і товариства віддавали честь прапоріві, а повітовий кошовий д-р В. Загайкевич на коні булавою віддавав уклони дефілюючим відділам. Весь час переходу відділів, розміщені напроти дві оркестри – гімназійна і січова, грали марші й народні мелодії. Зібрана вздовж вулиць на тротуарах публіка подивляла цей численний похід і емоційно переживала разом з його учасниками велике свято української нації.

Після переходу біля прапора похід розв'язувався, а його учасники переходили на вулицю Конарського і там розходилися. Тільки Січі та Соколи перейшли на Болоння, де на площі перед церквою вислухали промови повітового кошового д-ра В. Загайкевича. Промовець висловив щире вдволення, що Перемишльщина так величаво відзначила 100-літній ювілей великого поета, генія і національного

героя. На закінчення закликав всі Січі та Соколи до дальшої праці, щоб гідно репрезентувати себе на крайовому здви́зі у Львові.

Пополудні в залі Народного Дому відбувся черговий концерт, присвячений Шевченкові. Знову виступали шкільні хори і гімназійна оркестра, прославлений хор “Перемиського Бояна”, солісти і декламатори. Зал був по береги заповнений в більшості сільською публікою, яка з увагою і великим зацікавленням слухала виступи на сцені, нагороджуючи артистів гучними оплесками¹⁰.

---

¹⁰ Перемищина – Шевченкові // Перемиський Вістник. – Ч. 12. – 1914. – 29 травня.